

Komünizmin Gerçeği: Sosyal Demokrasi Nedir ve Neden Kapitalist Diktatörlüktür?

08.02.2024 • İran Komünist Partisi MLM, Revcom Yazıları • Yeni Komünizm

Editörün notu: Aşağıdaki makale Farsça olarak *Atash/Fire* dergisi #146, 8 Ocak 2024'te cpimlm.org adresinde yayınlanmıştır. Revcom.us gönüllüleri tarafından İngilizceye çevrildi. Parantez içindeki kelimeler/ifadeler ve bazı dipnotlar çevirmenler tarafından açıklık getirmek amacıyla eklenmiştir. Bölüm 1, Bölüm 2 ve Bölüm 3 daha önce revcom.us adresinde yayınlanmıştır. Makalenin Türkçe çevirisi yeni komünizm gönüllüleri tarafından yapıldı. 1.,2. ve 3. Bölümü localhost/yenikomunizm/ adresinde yayımlandı.

Bu yazı dizisinin ana kaynağı Bob Avakian'ın "*Democracy: Can't We Do Better Than That?*" (Demokrasi: Neden Daha İyisini Yapamayalım Ki?) isimli kitabı ve onun demokrasi/diktatörlük üzerine diğer çalışmalarıdır.

Bu serinin önceki sayılarında burjuva demokrasilerinin örneklerini tartışmıştık. Bu sayımızda sosyal demokrasiyi tartışacağız. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda "refah devleti" olarak da bilinen sosyal demokrasi hakim oldu. Sosyal demokrasiler kendilerini ABD'de hüküm süren burjuva demokrasisinden farklı göstermeye çalıştılar. Sosyal demokrasilerin diğer burjuva devlet diktatörlük türlerinden bazı önemli farklılıkları olsa da, benzerlikleri daha temeldir: Sosyal demokrat devletler burjuva diktatörlüklerdir.

Bu makalede, bu benzerlik ve farklılıkları analiz ederek ve sosyal demokrasi savunucularının görüşlerini inceleyerek, sosyalizm altında demokrasinin/diktatörlüğün bu modellerden ve

burjuva demokrasinin/diktatörlüğünün herhangi bir genişlemesinden veya gelişmesinden niteliksel olarak nasıl farklı olduğunu göstereceğiz. Son olarak, Karl Popper'ın sosyal demokrasi teorisine bir göz atacağız.

Sosyal Demokrasi

Bugün, İran'ın geleceği için arzu edilen bir model olarak sosyal demokrasinin savunucuları siyaset sahnesinde etkin bir güçtür ve bu fikir entelektüeller arasında büyük bir etkiye sahiptir. Bu entelektüeller İran'daki demokrasi tarihini, İran'ın küresel kapitalizm (kapitalist emperyalizm) çerçevesine entegrasyonunun daha geniş tarihsel bağlamından tamamen ayırmaktadır. "Küresel Güney" in diğer ülkeleri gibi İran da "emperyalizmin egemenliği altında" bir ülkedir. "Merkez" ülkelerdeki (metropol) sermaye birikiminin gerekliliklerine tabidir ve içsel olarak [gelişimi] orantısız ve parçalıdır.

İran'da kapitalizmin gelişimi, her biri küresel kapitalist sistemdeki büyük değişikliklere bağlı olan çeşitli dönüm noktalarından geçmiştir. (Daha fazla tartışma için "*İran'da Komünist Devrimin Manifestosu ve Programı'nın* (2017) ekonomi bölümüne bakınız). İran'daki sosyal demokrasi savunucuları bu belirleyici gerçeği reddetmektedir. Sonuç olarak, İran için buldukları "çözüm" -Batı'nın emperyalist kapitalist ülkelerinde hüküm süren siyasi üstyapıyı İran'a "genişletmek"- nafi'dir ve İran'da uygulanması imkansızdır.

Bob Avakian, "*Demokrasi: Neden Daha İyisini Yapamayalım Ki?*" adlı kitabında, sosyal demokratların eğiliminin iki gruba ayrılabilceğini açıklıyor: Bunlardan biri, (refah devletinin sözde sosyal demokrat savunucuları), Avrupa'da "ekonomik demokrasiyi" gerçekleştirmeye yönelik çeşitli reformist planlara odaklanıyor. Kendi burjuva devletlerinde iktidar ortağı haline gelen bu ilk gruptakiler, ekonomik adalet olmadan demokrasinin mümkün olamayacağını vurguluyorlar. Bu nedenle emperyalist yağmanın nüfusun daha geniş kesimleri arasında dağıtılması programlarının merkezinde yer alıyor. Demokrasiyle ilgili olarak, bu grubun pratiği ve temel rolü, geçmişte Sovyet sosyal emperyalizminin meydan okumalarına karşı, şimdi de gerçek devrime ve devrimci komünizme karşı, Batı'daki burjuva toplumu ve onun geleneklerini korumak ve savunmak olmuştur.

Diğer bir grup sosyal demokrat ise demokrasi konusundaki görüşlerini daha radikal ve hatta “Marksist” bir formülasyonla sunarak kendilerini Batı emperyalizminin olağan amigolarından ayırmaya çalışmaktadır. Ancak, son tahlilde, Marksizmi burjuva demokrasisi ile uyumlu hale getirme çabaları da boşunadır.

İranlı sosyal demokrasi taraftarlarının bazı görüşlerine bakalım. Bu entelektüeller arasında en tanınmış isimlerden biri Muhammed Rıza Nikfar’dır. Jina ayaklanması sırasında, bu tür bir demokrasinin teokratik ve monarşik yönetime nasıl karşı koyabileceğini teorileştirmiş ve idealize etmiştir. “Nihayetinde mevcut kaos ve kargaşayla başa çıkmanın iki yolu var: eşitlik ve katılım temelinde [popülist hareketin mevcut sistemle] bütünleşmesi ya da otoriter güç, baskı ve kontrol temelinde konsolidasyon. Bu, yurttaş olmanın onuru ve haysiyeti ile köylü olmanın tarihsel aşağılanması ve onursuzluğu arasında bir seçimdir.”¹ İran halkının tarihsel aşağılanma ve boyun eğdirilme koşullarının tüm bunlar kadar “seçici” olmadığı gerçeği bir yana, Nikfar’ın eşitlik ve yurttaş katılımı idealinin -burjuva demokratik idealinin özü- zaten başarısız olduğunu vurgulamalıyız.

Nikfar, İran’ın küresel kapitalist sisteme entegrasyonunun daha geniş bağlamını görmezden geldiği için (bunun tarihini çok iyi bilmesine rağmen), İran’daki tüm burjuva-demokratik çabaların neden başarısız olduğunu ve başarısız olmaya devam ettiğini olgusal ve bilimsel olarak açıklayamıyor. İki dünya-tarihsel engel var: Birincisi, emperyalist bir dünyada burjuva demokrasisi egemen olduğu ülkelere -özellikle de bir avuç ülkeye özgü “refah devleti” türüne yayılamaz. Bunu yapmak, “Küresel Kuzey” ve “Küresel Güney” ülkeleri arasındaki ilişkilerde radikal değişiklikler gerektirecektir ve böyle bir girişim, emperyalist ülkelerin iç bütünlüğünü bozacaktır (bu ülkelerdeki burjuva demokrasisinin kendisi bugün faşist güçlerin tehdidi altındadır).

Sosyal demokrasiyi -ve daha genel olarak burjuva demokrasisini- bu çok az sayıda ülkede mümkün kılan şey, bu ülkelerin “Küresel Güney”deki ülkeleri yağmalamalarıdır. [Egemenlik altındaki ülkelerdeki] diktatör rejimler, emperyalist ülkelerde burjuva demokrasisinin varlığı için gerekli olan görece refah ve iç siyasi istikrarla eş anlamlıdır.

İkincisi, İran'da "komünist hareket" olarak değerlendirilen hareketin büyük bir kısmı "Küresel Güney"de burjuva devrimleri döneminin hâlâ devam ettiğini düşünse de gerçekte burjuva devrimleri dönemi sona ermiştir. Burjuva devriminin "Küresel Kuzey"de henüz "saf" hale gelmediği ve "Küresel Güney" in "Küresel Kuzey" e bahsettiği pek çok nimetten henüz faydalanmadığı için henüz "tükenmediği" şeklindeki bu tür bir düşünce, Habermas² gibileri tarafından formüle edilen ve "Küresel Güney" in pek çok entelektüeli tarafından teşvik edilen fikirlerde görülebilir.

Bununla birlikte, burjuva devrimleri çağında çözülmeden kalan herhangi bir sorun artık aynı çerçeve içinde çözülemez, çünkü pratikte (fantezide değil) bu çerçeve kapitalist emperyalizmin küreselleşmiş çerçevesi haline gelmiştir. Ve özellikle bugün, burjuva demokrasisine yönelik her türlü girişim emperyalizmin ileri karakoluna dönüşmekte, bu da sonuçta alternatif olarak İslami köktenciliğin (ve başka yerlerde Hıristiyan köktenciliğinin) etkisinin yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Basitçe ifade etmek gerekirse, karanlık çağ ideolojisine ve daha geleneksel toplumsal ilişkilere korkunç dönüş gibi tüm "geçmişten kalanları" çözmek, Marx'ın vurguladığı iki radikal kopuşu, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden kopmayı ve geleneksel fikirlerden kopmayı gerektirir.

Nikfar, sosyal demokrasiye ilişkin siyasi teorisini doğrulamak için önemli bir gerçeği ters yüz eder: "Dünyadaki durumların ikiliği, konum ikiliğine ve sömürünün bir sonucu olan koşullara yol açan ayrımcılıktan kaynaklanmaktadır. Analitik ve mantıksal açıdan ve aynı zamanda tarihsel açıdan bakıldığında ayrımcılık sömürden önce gelir."³ Ancak gerçekte, herhangi bir kişinin zihninde var olanın aksine, ayrımcılık ve sömürü arasındaki ilişki tam tersidir. Birebir değil ama karmaşık bir ilişki içinde sömürü "nihayetinde" her türlü baskı ve ayrımcılığın ayrılmaz bir parçası olan bir sistemin temelini atar.

Ayrımcılık ve sömürü arasındaki ilişki çok yönlü ve çok katmanlıdır. Marx "4 Bütünler"⁴ i formüle ettiğinde, bunların içsel ve diyalektik ilişkilerini açıklamıştır. Ayrıca hangisinin birincil olduğunu ve bunların zaman aralığını [neyin neyden kaynaklandığını] da netleştirmiştir. Nikfar, bu gerçekliği ters yüz ederek (ayrımcılığın sömürden önce geldiğini söyleyerek) ayrımcılık sorununu kapitalizm çerçevesinde çözümlenmenin mümkün olduğu sonucuna varıyor ve kapitalist

sistemi yıkıp yerine “4 Bütünler”i ortadan kaldırmaya çalışan sosyalist bir sistem getirmeyi amaçlayan bir devrime gerek görmüyor.

Sosyal demokrasinin diğer savunucuları da böyle bir devrimi gerçekçi bulmamaktadır. Örneğin Mehrdad Darvishpour, Frederic Jamison’dan ödünç alarak,⁵ “sınıfların ortadan kaldırılması ve ücretli emeğin ortadan kaldırılmasına ilişkin romantik ve gerçekçi olmayan beyanlardan ziyade refah devletinin kazanımlarını savunmanın bugün Sol güçlerin önemli görevi olduğunu” yazmaktadır. “⁶ Sosyal demokrasi projesini, “özel mülkiyetin negatif kamulaştırılması ve devlet sosyalizminin kurulması gibi klasik Sol projelere karşı duran” “demokrasinin savunulmasını sosyal adalet, çevrenin savunulması, cinsiyet eşitliği ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması (ırkçılık ve etnik ayrımcılıklarla mücadele dahil) ile bütünleştirmek” olarak değerlendirmektedir.

Ancak üretim araçlarının özel mülkiyetine el konulması ve “klasik” bir proje olarak adlandırdığı sosyalizmin (proleter demokrasi/diktatörlük) kurulması, sosyal adalet için maddi bir temel oluşturmak, ayrımcılığa son vermek ve çevreyi korumak için hayati bir gerekliliktir. Çünkü gerçekte, kim ne düşünürse düşünsün, bu sorunların kaynağı kapitalizmin fiili işleyişi ve dinamikleridir. Bugün ve gelecekte sosyalizmin Sovyetler Birliği ve Çin’deki erken dönem sosyalizm pratiklerinden kopması bir gereklilik olsa da (Bob Avakian’ın ilk dalga komünist devrimleri özetleyerek ve yeni komünizmin temellerini atarak yaptığı gibi), bu hiçbir zaman sosyal demokrat bir bakış açısıyla mümkün olmadı ve olmayacak. Bir burjuva demokrasisi içerisinde “iç içe geçme” denen bir şeyle “4 Bütünler”i yok etmek gerçekçi değil, ütöpiktir -ki biz devrimci komünistler bununla suçlanıyoruz.

Elbette Darvishpour, kendi projesinin “hem ilerleme kaydetmek hem de bunu uzun vadede sürdürmek açısından, kamu refahını aynı anda savunmak ve genişletmek için çok daha etkili bir yol olduğunu” yazıyor.

Benzer şekilde Faraj Sarkohi de “İran’da Sosyal Demokrasinin Gerekliliği”⁷ adlı programında “toplumun hayatta kalmasının, sürdürülebilir kalkınmasının ve hatta sermayenin büyümesinin de ayrımcılık temellerinde mümkün olamayacağını” ileri sürmektedir. Bu ifadelerde sosyal demokrasinin ve amacının daha dürüst bir örneğini görüyoruz: Kapitalizmi rasyonel hale getirmek! Bu proje, kapitalist sisteme ve onun kontrol edilemez “genişle ya da öl” itici gücüne,

kadınların, siyahların, göçmenlerin ve çevrenin haklarını dikkate almanın daha etkili ve sürdürülebilir olacağını kanıtlamaya çalışıyor. Emek gücünün sömürülmesine dayanan kapitalist üretim biçimini kullanmayı, ancak kârları “daha adil” hale getirmeyi ve böylece bu sistemle örülü baskıyı azaltmayı amaçlıyor.

Zaman zaman Marksist literatürden “nihai amaç sömürüyü ortadan kaldırmaktır” gibi sözler ödünç alıyor. Peki bu hedefe nasıl ulaşmayı planlıyor? (Faraj Sarkohi’ye göre) “Sosyalizm ve demokrasinin aynı anda vurgulanması ve işçilerin çoğunluğu bilinçlenene kadar bunların adım adım uygulanması” yoluyla. Bu tür analizler ve önerileri, siyasal üstyapıyı toplumun ekonomik tabanından ayırmanın örnekleridir.

Bu tür bir hatanın en önemli kuramcılarında biri Agnes Heller’dir.⁸ Denemeler derlemesinde, Budapeşte okulunun diğer kuramcılarını gibi, -Bob Avakian’ın Sovyet bloğunun “mekanik ve ekonomist sosyalizmi” olarak adlandırdığı şeyin tam tersi olacak- demokratik bir sosyalizm arayışındadır. Ancak o, bu düşünceden kopmak yerine idealizme kapılıyor. Toplumun ekonomik tabanı ile siyasi ve ideolojik üstyapısı arasındaki ilişkiyi yanlış yorumluyor. Bu da sonuçta demokrasiyi ya kapitalist bir ekonomik altyapıya ya da sosyalist bir altyapıya aşılana gelecek bir ideal olarak görmesine yol açıyor!

Agnes Heller, *“aynı demokratik ilkeler, biçimsel ilkeler oldukları ölçüde, kapitalist ya da sosyalist bir toplumun kuruluşunda temel ilkeler olarak hizmet edebilirler”* diye yazıyor ve ekliyor: *“Aslında biçimsel demokrasi en ufak bir değişikliğe uğramadan sosyalist demokrasiye dönüştürülebilir.* Biçimsel demokrasinin ilkeleri, toplum işlerinin nasıl yürütüleceğini, sorunlara nasıl çözüm bulunacağını belirler, ancak hiçbir şekilde çeşitli toplumsal isteklerin içeriğine bir sınırlama getirmez.” (Vurgular “Ataş” tarafından eklenmiştir)

Agnes Heller’in idealist fantezisinin aksine, Avakian şunu vurgular:

....[D]emokrasi, bir dizi biçimsel ilke olarak, “en ufak bir değişikliğe uğramadan” hem sosyalizme hem de kapitalizme hizmet etmek için yapılamaz.... En temel noktayı tekrarlamak gerekirse, sosyalizmde demokrasi, kapitalizmde olduğu halden niteliksel, radikal bir dönüşüm geçirmelidir - tersine çevrilmelidir - böylece demokrasi yeni egemen sınıf olan proletaryanın saflarında uygulanırken, diktatörlük proletarya tarafından eski egemen sınıf olan burjuvazi

üzerinde uygulanır.

Marx ve Engels'in belirleyici olarak bahsettiği iki radikal kopuş olmadan... sosyalizm ilk kurulduktan sonra onun için verilmesi gereken çetin mücadele olmadan... komünizmin nihai başarısı bir yana, sosyalizm bile olmaz. Siyasi alanda ihtiyaç duyulan şey, bunu yansıtan ve devrilen burjuvazinin (ve yeni doğan burjuva sınıf güçlerinin) direncinin üstesinden gelmek ve halk kitlelerinin her alanda toplumun efendisi olmasını sağlamak için mücadeleye hizmet eden ilkelerdir.... ihtiyaç duyulan şey, "en ufak bir değişiklik olmaksızın" biçimsel demokrasi ilkeleri değil, açık, net, sınıfsal bir içeriğe sahip demokrasinin (ve diktatörlüğün) uygulanmasıdır. "9

Karl Popper

Sosyal demokrat teorisyenlerden bir diğeri de Karl Popper'dır (Avusturya kökenli bir filozof). Popper, Marksizm eleştirisi olan teorisini *Açık Toplum ve Düşmanları* adlı meşhur kitabında ortaya koymuştur.¹⁰ Popper'in Marksizme yönelik eleştirisi, onun kapitalist sömürüye ve devlete "özcü" bir yaklaşım getirmesidir çünkü bunların reforme edilebilir olduğunu dikkate almamaktadır. 1990'larda İslam Cumhuriyeti'nin reformist kanadı Popper'ın teorisini ve bu kitabı gayretle desteklemiştir. Hatta bu kitap, "reform" politikalarının temel teorik dayanaklarından biri haline geldi ve entelektüel camianın bir bölümünü "İslam Cumhuriyeti'nin reforme edilebilirliği" inancı etrafında seferber etmek için kullanıldı.

Popper'a göre, Marksist teori - istisnasız her devlet biçiminin şu ya da bu sınıfın diktatörlüğünü temsil ettiği ve en "demokratik" olanlarının bile aslında bir sınıf diktatörlüğü olduğu - "özcü" bir teoridir. Ona göre, diktatörlük olmayan bir devletin var olması mümkündür. Popper demokrasi ve diktatörlüğü iki farklı gezegen olarak görür ve demokrasinin olduğu yerde diktatörlüğün olmayacağını ve bunun tersinin de geçerli olduğunu söyler. Bir devletin "demokratik" ve "diktatörlükten uzak" olması için önemli kriterlerinden biri, insanların siyasi liderlerini "seçebilmeleridir". Bob Avakian, Popper'ın yorumlarını çok önemli bir eleştiriyle yanıtlıyor:

...halk belirli politikacıları "görevden alabilir" (görevden uzaklaştırabilir), ancak bu yolla -ya da devrim dışında herhangi bir yolla- gerçekte toplumu yöneten, seçim sürecinin kendisi üzerinde

kontrol sahibi olan ve her durumda siyasi karar alma sürecine hakim olan ve en temelde “meşru” silahlı güç tekeli elinde bulunduran kapitalist sınıfı (burjuvazi) “görevden alamaz”... ABD gibi “demokratik” ülkelerde siyasi iktidar dinamiklerinin ve siyasi karar alma süreçlerinin ciddi ve kesinlikle bilimsel bir analizi yapılmamıştır. Tüm bunların gerçekte tamamen kapitalist-emperyalist egemen sınıfın tekelinde ve hakimiyetinde olduğu ve bu egemen sınıfın yanı sıra diğerlerinin, halkın seçimlere katılımına rağmen, siyasi gücün kullanımından ve anlamlı siyasi karar alma sürecinden etkin bir şekilde dışlandığından başka bir sonuca götürmez.¹¹

Nihayetinde Popper’ın çözümü şudur: Marksistler “hangi sınıf yönetiyor” diye sormak yerine “onu nasıl kontrol altına alabiliriz” diye sormalıdır! Ancak halk kitlelerinin, güvenlik ve askeri aygıtlara sahip burjuvazinin diktatörlüğünü “kontrol altına alabileceğini” gösteren hiçbir deneyim yoktur. Bu tür yanılsamaların varlığı (ki bunlar her zaman egemen sınıf tarafından desteklenmiştir) kapitalizm karşıtlarına ve kurtuluş yolundaki özgürlük savaşçılarına her zaman onarılmaz darbeler indirmiştir.

Popper’ın kapitalist sömürüye “çözümü” de onu “kontrol altına almaktır”. “Kapitalizmin sınırsız özgürlüğüne” karşı çıkar ve şöyle der: “Dizginlenmemiş bir kapitalist sistemde, ekonomik olarak en güçlü kişi ekonomik olarak zayıf olana zorbalık etmekte ve onun özgürlüğünü çalmakta özgürdür... Sınırsız ekonomik özgürlük politikasının yerini devlet planlı ekonomik müdahalenin almasını talep etmeliyiz.”¹²

Burada, Popper’ın sermayenin doğasını çarpıtmak için sözcüklerin yerini değiştirdiği teorik bir yemle karşı karşıyayız. Raymond Lotta’nın yazdığı gibi, “Sermaye, özü gerçekten de yabancı, uzlaşmaz çıkarların emek üzerindeki tahakkümü olan bir toplumsal ilişki ve süreçtir.” (Raymond Lotta, *America in Decline*.)¹³ Ve burjuva devleti (biçimi ister sosyal-demokratik, ister liberal-demokratik ya da faşist olsun), bu [toplumsal] ilişkinin dayatılması için hayati öneme sahiptir. O olmadan burjuvazi işgücüne asla hükmedemez. Hiçbir talep “dizginsiz kapitalizmi” durduramaz, çünkü “genişle ya da öl” yasası kapitalizmin “içsel” yasasıdır ve fiziksel şiddet kaçınılmaz bir sonuçtur: yıkıcı savaşlara ve çevrenin tahrip edilmesine neden olacak kadar.

İranlı sosyal demokratların sosyal demokrasinin “örnekleri” ve “modelleri” olarak sundukları tüm ülkeler -İskandinav ülkeleri de dahil olmak üzere- “Küresel Güney”in yağmalanması ve aşırı

sömürülmesi sonucunda, kendi merkezlerini güvence altına almak için bir dereceye kadar ve bir süre için refah ve bazı siyasi haklar sağlayabilen emperyalist kapitalist ülkelerdir.

Ancak bugün, aynı ülkelerin “demokratik” eldivenlerini çıkardıklarını ve faşist demir yumruklarını açıkça gösterdiklerini görüyoruz. Ve sosyal-demokrat entelektüellerimizin çoğunun İsrail’in Filistin halkına karşı işlediği soykırım suçu karşısında sağır edici bir sessizliğe büründüklerini görmek hayret verici – tıpkı 1988’de [İran’da] siyasi tutukluların katledilmesi karşısındaki sağır edici sessizlikleri gibi!

DİPNOTLAR:

1. Radio Zamaneh, “*The Dignity Movement*”(Onur Hareketi), Nikfar, Mohammad Reza, 17 Mayıs 1401 [2011’den Temmuz 2023’e kadar Mohammad Reza Nikfar Radio Zamaneh’in genel yayın yönetmeniydi. Radio Zamaneh ile yakın çalışmaya, yazmaya ve ders vermeye devam etmektedir].
2. Jürgen Habermas, 20. yüzyılın önde gelen sosyal-politik teorisyenlerinden biridir. On yıllar boyunca sosyalizmin devrimci kalbini revize etmesiyle tanınan Frankfurt Okulu’nun önemli bir figürü olmuştur. En çok okunan kitaplarından biri “*The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*”(Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumun Bir Kategorisi Üzerine Bir İnceleme); burjuva kamusal alanının 18. yüzyıl salonlarındaki kökenlerinden modern, sermaye odaklı kitle iletişim araçlarına kadar gelişiminin ayrıntılı bir toplumsal tarihidir. Yazıları 40’tan fazla dile çevrilmiştir. Kaynaklar: Wikipedia ve Kongre Kütüphanesi. [dipnot çevirmenler tarafından eklenmiştir]
3. Ekonomi Poliğin Eleştirisi Web Sitesi, “*belonging, not belonging,*”(olmak, ya da olmamak) Nikfar, Mohammad Reza.
4. Bob Avakian: “Tekrar etmek gerekirse: Marx özellikle proletarya diktatörlüğünün tüm sınıf ayrımlarının, bu sınıf ayrımlarının dayandığı tüm üretim ilişkilerinin, bu üretim ilişkilerine tekabül eden tüm toplumsal ilişkilerin ortadan kaldırılmasına ve bu toplumsal ilişkilere tekabül eden tüm fikirlerin devrimcileştirilmesine geçiş olduğunu söylemiştir.”

5. Frederic Jamison, Frankfurt Okulu geleneğine bağlı bir “Batılı” Marksisttir. En çok “*Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*(1991)”(Postmodernizm veya Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı) adlı post-modernizm eleştirisi ve eleştirel teori üzerine yaptığı araştırmalarla tanınır. <https://en.wikipedia.org/wiki/> [dipnot çevirmenler tarafından eklenmiştir]
6. Mehrdad Darvishpour’dan “In Defense of Social Policy of the Social Democratic Welfare State””Sosyal Demokrat Refah Devletinin Sosyal Politikasını Savunmak İçin”, 2022. (Darvishpour İranlı-İsveçli bir sosyolog ve Stockholm’de yaşayan bir aktivisttir)
7.
https://www.youtube.com/watch?v=14s95RjRjE&list=PLWDzMTmOOMFr3gwPQg5KTLP_Qd2bgRD6L
09 Mayıs 2023.
8. Agnes Heller, [*Democracy: Can’t We Do Better Than That?*(Demokrasi: Bundan Daha İyisini Yapamaz mıyız?) Bölüm 6: “Burjuva Sosyalizmi ve Burjuva Demokrasisi.”] Bob Avakian, 1986.
9. Ibid. [geri]
10. “The Open Society and Its Enemies”(Açık Toplum ve Düşmanları), Karl Popper, 1945. Ezatollah Fouladvand tarafından yapılan Farsça çevirisi 2005 yılında yayımlanmıştır.
11. Avakian. “Making Revolution and Emancipating Humanity, Part 1.”(Devrim Yapmak ve İnsanlığı Kurtarmak, Bölüm 1.) “Bir Bilim Olarak Marksizm-Karl Popper’ı Çürütmek” başlıklı bölümde: Marksizmin ‘yanlışlanabilirliği’, Popper’ın yanlışları ve bilimsel bir yaklaşım.” 2007. Türkçesi için, El Yayınları 2021
12. “*The Open Society and Its Enemies*” (Açık Toplum ve Düşmanları, Cilt II, İngilizce s. 124-125.
13. “Sermaye, özü emek gücünün yabancı, karşıt çıkarlar tarafından tahakküm altına alınması ve bu ilişkinin yeniden ve genişletilerek üretilmesi olan bir toplumsal ilişki ve süreçtir.

Kapitalist üretim tarzının en temel yasası değer yasası ve artı değer üretimidir. Kapitalizmin en önemli üretim ilişkisi sermayenin emekle olan ilişkisidir. Ücretli emeğin sömürülmesi ise artı değer yaratılmasının ve el konulmasının temelidir.” “On the ‘Driving Force of Anarchy’ and the Dynamics of Change—A Sharp Debate and Urgent Polemic: The Struggle for a Radically Different World and the Struggle for a Scientific Approach to Reality” (Anarşinin İtici Gücü’ ve Değişim Dinamikleri Üzerine - Keskin Bir Tartışma ve Acil Bir Polemik: Radikal Olarak Farklı Bir Dünya İçin Mücadele ve Gerçekliğe Bilimsel Bir Yaklaşım İçin Mücadele) ‘den alıntı, Raymond Lotta [çevirmenler tarafından dipnot]